

*М. Е. Кропивницька,
заступник директора Департаменту організаційної роботи та взаємодії з органами державної влади, начальник відділу, Міністерство соціальної політики України;
аспірант кафедри соціальної і гуманітарної політики, Національна академія державного управління при Президентові України*

DOI: 10.32702/2306-6814.2019.6.132

ВПРОВАДЖЕННЯ ПОСЛУГИ РАНЬОГО ВТРУЧАННЯ НА РІВНІ ПІЛОТНИХ ОБЛАСТЕЙ¹ В УКРАЇНІ

М. Kropivnytska,
Deputy Director of the Department of Organizational Work and Interaction with state authorities — the head of the department, Ministry of Social Policy of Ukraine;
post-graduate student of the Department of Social and Humanitarian Policy, National Academy of Public Administration under the President of Ukraine

EARLY INTERVENTION SERVICE IMPLEMENTATION AT THE LEVEL OF THE PILOT AREAS IN UKRAINE

У статті досліджено особливості вітчизняної практики щодо запровадження та розвитку системи надання послуги раннього втручання на рівні пілотних областей: Закарпатської, Львівської, Одеської і Харківської, визначених згідно із розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 948-р "Деякі питання реалізації пілотного проекту "Створення системи надання послуг раннього втручання" для забезпечення розвитку дитини, збереження її здоров'я та життя. Проаналізовано результати розвитку послуги раннього втручання у пілотних регіонах. Визначено загальні особливості та обґрунтовано основні проблеми існуючого стану надання послуги та кроки, необхідні для їх вирішення. Доведено об'єктивну необхідність створення, розвитку та функціонування єдиної комплексної міжвідомчої системи раннього втручання в Україні та надано пропозиції щодо використання вітчизняного та міжнародного досвіду з питань раннього втручання.

This article reveals the features of national practice concerning the introduction and development of the system of early intervention services at the level of the pilot areas.

According to the decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated December 14, 2016, No. 948-p "Some issues of the implementation of the pilot project "Creating a system for providing early intervention services" for the development of the child, preservation of his health and life Transcarpathian, Lviv, Odessa and Kharkiv regions are defined as pilot for the development a system of activities to provide early intervention service.

Early intervention is a service for children with disabilities or the risk of disabilities and their families, which is not yet fully provided in Ukraine, and which is a technology to prevent child abnormalities and the functioning of its family through the professional support of the strengths, satisfaction of

¹ Згідно із розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 948-р "Деякі питання реалізації пілотного проекту "Створення системи надання послуг раннього втручання" для забезпечення розвитку дитини, збереження її здоров'я та життя Закарпатська, Львівська, Одеська і Харківська області визначено пілотними для формування системи надання послуги раннього втручання. У цих областях здійснюються організаційні заходи щодо формування системи міжвідомчої координації дій для надання цієї послуги. Досвід пілотних регіонів становитиме основу для поширення послуги раннього втручання в інших областях.

the child's needs, development of important skills for integration and adaptation to family life, peer education and community. In the context of reforming the system of institutional care and upbringing of children in Ukraine, the introduction of early intervention service will facilitate the development of a new, alternative residential, model of provision of social services for families with children at the regional level, which will be able to ensure the right of every child to have a family.

The results of the development of early intervention service in Kharkiv, Lviv, Transcarpathian and Odessa oblasts have been analyzed. The experience of the pilot regions will be the basis for the spread of early intervention service in other regions.

The general features are defined and the main problems of the existing state of the service provision and the steps necessary for their solution are substantiated. The objective necessity of creation, development and functioning of a single integrated intersectoral system of early intervention in Ukraine has been proved and suggestions on the use of domestic and international experience on early intervention have been presented in this article.

*Ключові слова: інвалідність, раннє втручання, реабілітація, соціальна послуга.
Key words: disability, early intervention, rehabilitation, social service.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Послуга раннього втручання широко використовується в країнах світу для надання допомоги дітям з інвалідністю та з ризиком отримання інвалідності та поступово набуває розвитку в Україні.

Міністерство соціальної політики України визначає послугу раннього втручання як сімейноцентровану послугу, яка поєднує медичну, психологічну, соціальну і педагогічну допомогу, що надається мультидисциплінарною командою фахівців, спрямована на забезпечення розвитку дітей віком від народження до 4 років з порушеннями розвитку або ризиком виникнення таких порушень, зростання та виховання їх у середовищі, яке є природним для дітей відповідного віку без порушень, або максимально наближеному до нього, передбачає підтримку батьків таких дітей.

Програми раннього втручання включають у себе весь процес, починаючи з виявлення проблем у розвитку дитини (у деяких випадках на стадії вагітності), проведення міждисциплінарної оцінки, програм терапії та підтримки і закінчуючи процесом переходу дитини в дошкільну (або іншу) установу.

Міжнародна практика свідчить, що у понад 15% дітей раннього віку виявляють затримки розвитку, у зв'язку з чим вони потребують цю послугу [1].

В Україні щороку спостерігається тенденція збільшення кількості осіб з інвалідністю, зокрема дітей з інвалідністю. В структурі осіб з інвалідністю (2 603,3 тис. осіб або 6,1 % від загальної чисельності українського населення) питома вага дітей із встановленою інвалідністю становить 6,0 % (156,1 тис. осіб) [2]. В Україні через відсутність відповідних статистичних спостережень немає точних даних щодо кількості дітей раннього віку, які мають інвалідність та можуть мати ризик отримати інвалідність і потребують послуги раннього втручання. За нашими розрахунками, відповідно до міжнародних підходів до оцінювання кількості дітей з особливими потребами у віці 0—4 роки може становити в Україні приблизно 270—280 тис. осіб. [1; 2].

Впровадження та розвиток цього напрямку надання послуг дітям наймолодшого віку, орієнтованого на сім'ю, для нашої країни є досить новим, і тому потребує

вивчення та аналізу як на практичному, так і на науковому рівнях міжнародного і вітчизняного досвіду, набутого, зокрема, на базі запровадження надання послуги раннього втручання в пілотних регіонах в Україні.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Суспільна значущість окреслених питань для розвитку інклюзивного суспільства та їх неврегульованість на законодавчому рівні зумовила достатньо високий рівень інтересу до них у наукових колах. Окремих аспектів проблеми раннього втручання торкалися вітчизняні науковці та практики Н. Ашиток, Б. Буховець, О. Дубровіна, Н. Міхановська, Т. Мішук, Г. Кукуруза, А. Кравцова, І. Пасічник, О. Савченко та ін. [3—5] Також значну увагу цим питанням у своїх роботах приділяли закордонні дослідники раннього втручання, у тому числі С. Барет, Ж. Боавіда, М. Гуральнік, Р. Маквільям, С. Меїсілс, Т. Мур, Н. Доброва-Крол, А. Серано, Д. Хекман, Д. Шонкоф [6; 7; 8].

Однак усупереч певному науковому інтересу до проблематики раннього втручання, не втрачає своєї актуальності потреба в комплексному дослідженні усіх складових раннього втручання у вітчизняній системі надання медико-соціальних послуг дітям з інвалідністю або ризиком її отримання та їхнім сім'ям.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження та аналіз процесу запровадження послуги раннього втручання в Україні та його законодавчого підґрунтя для вироблення практичних рекомендацій для сфери реалізації раннього втручання на рівні територіальної громади.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

У міжнародній практиці раннє втручання виступає комплексною системою допомоги сім'ї, у якій виховується дитина з інвалідністю чи ризиком отримати інвалідність, спрямованою на своєчасне виявлення проблем або порушень у розвитку дитини перших чотирьох років життя і надання відповідної підтримки їй та її родині.

Однією з основних цілей раннього втручання є створення умов для задоволення особливих потреб розвитку дітей в дитячому і ранньому віці так, щоб на наступному етапі розвитку вони могли успішно соціалізуватися. Важлива особливість раннього втручання полягає у тому, що послуга здійснюється не тільки для дітей із вже встановленою інвалідністю, але й для дітей груп біологічного та соціального ризику в ранньому віці.

На сьогодні в Україні функціонує велика кількість установ і закладів системи охорони здоров'я, соціального захисту населення, освіти та недержавних організацій, які надають різні послуги дітям із порушеннями розвитку та їхнім сім'ям.

Зокрема вже третій рік поспіль реабілітаційні установи сфери управління Міністерства соціальної політики успішно розгортають роботу по запобіганню дитячої інвалідності, надаючи комплексні послуги ранньої реабілітації дітям від 0 до 3-х років з інвалідністю та ризиком отримання інвалідності.

За даними Мінсоцполітики, станом на 01.01.2018 в Україні діє 147 реабілітаційних установ для дітей з інвалідністю [12]. Значна їх частина надає відповідні послуги, спрямовані на цю мету, зокрема Державна реабілітаційна установа "Центр комплексної реабілітації для дітей з інвалідністю "Промінь" (м. Вінниця), Державна реабілітаційна установа "Центр комплексної реабілітації для дітей з інвалідністю "Пролісок" (м. Луцьк) та Державна реабілітаційна установа "Центр комплексної реабілітації для дітей з інвалідністю "Мрія" (м. Миколаїв).

За 2017 рік у реабілітаційних установах системи Мінсоцполітики загалом отримали реабілітаційні послуги майже 1000 дітей віком до 2-х років, які належать до групи ризику щодо отримання інвалідності. Важливо відзначити, що для значної їх частини в результаті проведеної реабілітації ризик настання інвалідності було знято. Так, із 117 дітей віком до 2-х років, які отримали реабілітаційні послуги в Державній реабілітаційній установі "Центр комплексної реабілітації для дітей з інвалідністю "Мрія" (м. Миколаїв) відповідний показник склав більше ніж 40 % [13].

У поточному році тенденція збільшення кількості дітей раннього віку, сім'ї яких звертаються за отриманням реабілітаційних послуг, продовжує мати місце. Для прикладу, вже згаданий Центр "Мрія" лише за перше півріччя прийняв на реабілітацію 86 дітей вказаної категорії.

Суттєве значення для збільшення можливостей упередження настання інвалідності у дітей раннього віку буде мати розширення на рік вікового цензу, визначеного для прийому їх на реабілітацію. Так, Рішенням Уряду від 26.07.2018 вікову категорію дітей групи ризику щодо отримання інвалідності для прийняття їх на реабілітацію збільшено до 3-х років.

З наукової і практичної точок зору, корекційні та профілактичні програми щодо попередження інвалідності цієї категорії дітей є багатовекторними та комплексними і сприяють інтеграції дитини в освітнє середовище (соціум). За медичними показниками та психо-

лого-педагогічними оцінками, саме до трирічного віку можна адекватно оцінити стан дитини, скоординувати дії фахівців, реалізувати заплановані реабілітаційні заходи та отримати вагомий результат. Ранній початок реабілітації сприяє не лише успішному розвитку, але й адаптації дитини та її батьків до повноцінного життя в суспільстві.

Разом з тим нагальною є потреба у створенні єдиної комплексної системи надання послуг раннього втручання, яка б забезпечувала належну міжгалузеву координацію та взаємодію в питаннях задоволення потреб відповідної категорії дітей та їхніх законних представників на рівні територіальних громад.

З метою запровадження та розвитку системи надання послуг раннього втручання в Україні вже затвердені наступні документи:

— Указ Президента України від 13 грудня 2016 р. № 553/2016 "Про заходи, спрямовані на забезпечення додержання прав осіб з інвалідністю" [9], відповідно до якого одним з першочергових заходів щодо активізації роботи із реалізації положень Конвенції Організації Об'єднаних Націй про права осіб з інвалідністю визначено розроблення і затвердження концепції створення та розвитку системи послуг раннього втручання;

— розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 року № 948 "Деякі питання реалізації пілотного проекту "Створення системи надання послуг раннього втручання" для забезпечення розвитку дитини, збереження її здоров'я та життя [10];

— розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 січня 2019 року № 12 "Про визначення національного координатора", згідно із яким Міністерство соціальної політики України визначено національним координатором з питань впровадження послуги раннього втручання в рамках пілотного проекту "Створення системи надання послуг раннього втручання" для забезпечення розвитку дитини, збереження її здоров'я та життя [11].

13 квітня 2017 року було підписано Меморандум про взаєморозуміння між Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ) в Україні, Національною Асамблеєю людей з інвалідністю України, Благодійним фондом "Інститут раннього втручання", Всеукраїнською громадською організацією Всеукраїнська Фундація "Захист прав дітей", Міністерством охорони здоров'я, Міністерством соціальної політики, Міністерством освіти і науки, Фундацією "Soft Tulip", Королівства Нідерланди та Європейською асоціацією раннього втручання "Eurluaid", що дозволило утворити національну політичну платформу для діалогу усіх зацікавлених сторін з метою впровадження системи раннього втручання в Україні [12].

Протягом 2017—2018 років відбулось три засідання платформи за участю підписантів Меморандуму, експертів проекту Twinning², що реалізується Мінсоцполітики, представників пілотних регіонів та міжнародних організацій. На останньому засіданні платформи, яке відбулось 21 серпня 2018 року, учасниками засідання було підтримано рішення щодо розробки та затвердження проекту Положення і Регламенту Національної

² Міністерством соціальної політики було ініційовано перед Європейським союзом залучення технічної допомоги в рамках програми Twinning та розпочато з травня 2017 року проект "Підтримка органів влади України в розробці законодавчих та адміністративних засад для запровадження системи раннього втручання та реабілітації дітей, які мають ризик отримати інвалідність" (далі — Проект Twinning), що триватиме до травня 2019 року.

Таблиця 1. Кількість установ різного підпорядкування, що беруть участь у створенні системи надання послуг раннього втручання у пілотних регіонах

Установи	Визначені для участі у Пілотному проекті*	У відсотках до підсумку	Фактично надають послуги у 2017–2018 рр.	У відсотках до підсумку
Міністерства охорони здоров'я	14	74	7	46
Міністерства соціальної політики	3	16	3	20
Міністерства освіти і науки	2	10	4	27
Громадські організації	-	-	1	7
Разом	19	100	15	100

* Відповідно до п.6 завдання 1 плану заходів з реалізації у 2017—2020 роках пілотного проекту, затвердженого Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 № 948.

Джерело: розроблено автором із використанням інформаційних ресурсів Мінсоцполітики [14].

політичної платформи з раннього втручання з метою забезпечення функціонування на постійній основі такої важливої площадки для суспільного діалогу з даної проблеми.

Одночасно триває робота над проектами нормативно-правових актів, які утворять законодавчу базу для розвитку послуги раннього втручання та мережі центрів (відділень, кабінетів) раннього втручання, а саме:

— проект розпорядження Кабінету Міністрів України "Про схвалення Концепції створення та розвитку системи послуг раннього втручання в Україні";

— проект спільного Наказу Міністерства охорони здоров'я, Міністерства соціальної політики, Міністерства освіти і науки "Деякі питання з реалізації пілотного проекту Створення системи надання послуг раннього втручання" для забезпечення розвитку дитини, збереження її здоров'я та життя".

Важливим етапом запровадження надання послуги раннього втручання в Україні є реалізації у 2017—2020 роках пілотного проекту "Створення системи надання послуг раннього втручання" для забезпечення розвитку дитини, збереження її здоров'я та життя" (далі — Пілотний проект). Показники, що характеризують досягнення пілотних регіонів щодо розбудови системи надання даної послуги станом на 01.07.2018, визначені

автором на інформаційній базі Мінсоцполітики [14], представлено в таблицях 1 та 2.

Понад 79 % закладів, визначених для участі у пілотному проекті, вже надають послугу раннього втручання (без урахування центрів комплексної реабілітації для осіб з інвалідністю системи Мінсоцполітики).

У системі реабілітаційних установ Мінсоцполітики вже 54 установи надають послуги дітям групи ризику (від 0 до 3 років), з них 3 державні установи. Чисельність отримувачів послуги раннього втручання протягом 2017—2018 років разом по всіх пілотних регіонах, за нашими розрахунками, становить 3121 сім'ю. Зокрема у Харківській області послугу отримували за цей період 1618 сімей, з них у Благодійному фонді "Інститут раннього втручання" (м. Харків) 150 сімей.

Оскільки в Україні відсутня офіційна статистика щодо чисельності дітей раннього віку з порушеннями розвитку та ризиком появи таких порушень, важливим кроком у впровадженні системи раннього втручання на регіональному рівні став початок пілотування розробленої у рамках Проекту Twinning разом з фахівцями з міст Харків, Одеса, Львів та із Закарпаття моделі онлайн модулю (скринінгу) щодо збору статистичних даних для аналізу потреби населення в отриманні послуги раннього втручання.

Таблиця 2. Дані щодо чисельності установ — надавачів та сімей — отримувачів послуги раннього втручання в пілотних регіонах за період з 01.01.2017 по 01.07.2018

Назва адміністративно-територіальної одиниці	Кількість установ — надавачів послуги	Чисельність отримувачів послуги раннього втручання, сімей	Основні нозології
Закарпатська область	1	141	Розлади спектру аутизму, розумова відсталість, ураження ЦНС, генетичні захворювання
Львівська область	6	1269	Дитячий церебральний параліч, ризик виникнення аутизму, генетичні синдроми, комплексні порушення, порушення зору
Одеська область	2	93	Затримка розвитку, сенсомоторна алалія, гіпертензійно-гідроцефальний синдром, аутизм
Харківська область	6	1618	Затримка розвитку, дитячий церебральний параліч, генетична патологія, рухові порушення
Разом по всіх пілотних регіонах	15	3121	-

Джерело: розроблено автором із використанням інформаційних ресурсів Мінсоцполітики [14].

З квітня 2018 року розпочато використання онлайн скринінгу у зазначених регіонах. Посилання на анкету розміщено на сайтах обласних державних адміністрацій, управлінь соціального захисту населення, освіти, охорони здоров'я та всіх інших дотичних структур. [15; 16].

Онлайн модуль (скринінг) для виявлення у дітей відставання та порушення розвитку побудований на основі анкети-опитувальника, яка містить тест для якомога раннього виявлення проблем розвитку дитини в залежності від вікової категорії дитини. Якщо результати тесту містять попереджувальні знаки, які залежать від віку дитини (відмічено хоча б один рядок, якому передує знак (!) або відмічено принаймні чотири рядки для певного віку), вони розглядаються як тривожні, і в кінці анкети запропоновано направлення до центру раннього втручання.

Таким чином, в усіх пілотних регіонах здійснено важливі кроки щодо розвитку послуги раннього втручання, а саме:

- в усіх областях утворено регіональні ради щодо реалізації Пілотного проекту з впровадження практики надання послуг раннього втручання, визначені керівники, відбуваються засідання регіональних рад;

- в усіх областях затверджені регіональні плани щодо реалізації Пілотного проекту з впровадження практики надання послуг раннього втручання;

- в усіх областях визначено перелік установ (закладів) та організацій, що беруть участь у наданні послуги раннього втручання;

- в усіх областях проводяться тренінги міждисциплінарних команд раннього втручання;

- в усіх областях визначено установу, що є методичним центром для реалізації Пілотного проекту;

- в усіх областях (крім Львівської) визначено джерела фінансування надання послуги раннього втручання на регіональному (місцевому) рівні: у Закарпатській та Одеській областях послуги громадянам надаються безкоштовно за рахунок коштів обласного бюджету; у Харківській області фінансування здійснюється в межах фінансування закладів охорони здоров'я та із залученням позабюджетних коштів.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ЦЬОМУ НАПРЯМІ

Таким чином, у статті досліджено процес запровадження послуги раннього втручання на рівні пілотних областей в Україні, законодавче підґрунтя у сфері реалізації послуги раннього втручання. Проаналізовано результати розвитку послуги раннього втручання у Харківській, Львівській, Закарпатській та Одеській областях відповідно до реалізації Пілотного проекту згідно розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 948. Наведений аналіз підтверджує існування нагальної проблеми щодо удосконалення діючої системи державного управління у сфері попередження дитячої інвалідності та розширення послуг для дітей молодшого віку на регіональному рівні, що допомагають запобігти чи протидіяти інвалідизації дітей із порушеннями розвитку та підтримати сім'ї, в яких виховують-

ся діти з інвалідністю, для формування батьківської компетенції та попередження інституалізації.

У контексті реформування системи інституційного догляду та виховання дітей в Україні запровадження послуги раннього втручання сприятиме розвитку нової, альтернативної інтернатній, моделі надання соціальних послуг сім'ям з дітьми на регіональному рівні, що буде спроможна забезпечити право кожної дитини мати свою сім'ю.

На нашу думку, розвиток раннього втручання повинен включати широкі скоординовані міждисциплінарні зусилля в різних секторах сфери державного управління та суспільства загалом і стати складовою єдиної комплексної міжвідомчої системи раннього виявлення порушень розвитку, реабілітації та соціальної адаптації дітей в Україні.

Невідкладними заходами для розвитку системи послуг раннього втручання, на нашу думку, мають бути:

- підготовка та затвердження проекту Положення і Регламенту Національної політичної платформи раннього втручання, утвореної в результаті підписання Меморандуму, що сприятиме прискоренню розробки та опрацювання документів;

- затвердження проекту спільного Наказу Міністерства охорони здоров'я, Міністерства соціальної політики, Міністерства освіти і науки "Деякі питання з реалізації пілотного проекту Створення системи надання послуг раннього втручання" для забезпечення розвитку дитини, збереження її здоров'я та життя, яким буде затверджено типові положення про центр/відділення/кабінет раннього втручання, що створить умови для розвитку послуги на регіональному рівні;

- затвердження проекту розпорядження Кабінету Міністрів України "Про схвалення Концепції створення та розвитку системи послуг раннього втручання в Україні" на виконання Указу Президента України від 13.12.2016 № 553/2016 "Про заходи, спрямовані на забезпечення додержання прав осіб з інвалідністю";

- розширення переліку пілотних регіонів щодо реалізації пілотного проекту "Створення системи надання послуг раннього втручання" для забезпечення розвитку дитини, збереження її здоров'я та життя" (зокрема за рахунок Вінницької, Дніпропетровської, Донецької, Запорізької та Луганської областей).

Література:

1. Brown, S. E., Guralnick, M. J. (2012). International Human Rights to Early Intervention for Infants and Young Children with Disabilities: Tools for Global Advocacy. *Infants Young Child*. 2012 Oct-Dec; 25(4): 270—285. — Режим доступу: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4514513/>

2. Захист дітей, які потребують особливої уваги суспільства. Статистичний збірник. Державна служба статистики України: Київ — 2017 — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

3. Ашиток Н. Проблеми інклюзивної освіти в Україні / Н. Ашиток // Людинознавчі студії. Педагогіка. — 2015. — Вип. 1 (33). — С. 4—11. — Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Lstud_2015_1\(33\)_3](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Lstud_2015_1(33)_3)

4. Кукуруза Г.В. Ефективність програм раннього втручання для дітей з порушенням психічного розвитку

/ Г.В. Кукуруза // Вісник Харківського національного університету. — 2013. — № 1046. — С. 184—186.

5. Міхановська Н.Г., Кукуруза Г.В., Кравцова А.М. та ін. Процедура оцінки розвитку дітей раннього віку в системі раннього втручання: методичні рекомендації (Узгоджено АМН України та МОЗ України). — Харків, 2005. — 29 с.

6. Barrett S.W. Economics of early childhood intervention. In Shonkoff, J.P. & Meisels, S.J., Editors, Handbook of Early Childhood Intervention, Second Edition. — Cambridge, United Kingdom: Cambridge University Press.

7. Guralnick M.J. (2001). A developmental systems model for early intervention. *Infants and Young Children*, 14 (2), 1—18.

8. Доброва-Крол Н. Раннее вмешательство: Ключевые аспекты и международный опыт. Международный детский фонд ООН (ЮНИСЕФ) / Н. Доброва-Крол. — К., 2014. — 48 с. — Режим доступа: <http://www.lib.knigi-x.ru/23pedagogika/22710-1-ranee-vmeshatelstvo-klyuchevye-aspekti-mezhdunarodny-opit-nataliya-dobrova-krol-mezhdunarodny-detskij-fond-onu-ni.php>

9. Указ Президента України від 13 грудня 2016 р. № 553/2016 "Про заходи, спрямовані на забезпечення додержання прав осіб з інвалідністю" [Електронний ресурс]. — Режим доступа: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/553/2016>

10. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 року № 948 "Деякі питання реалізації пілотного проекту "Створення системи надання послуг раннього втручання" для забезпечення розвитку дитини, збереження її здоров'я та життя [Електронний ресурс]. — Режим доступа: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/948-2016-%D1%80>

11. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 січня 2019 року № 12 "Про визначення національного координатора" [Електронний ресурс]. — Режим доступа: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/12-2019-%D1%80>

12. [Електронний ресурс]. — Режим доступа: <http://rvua.com.ua/memorandum>

13. "Реабілітація осіб з інвалідністю та дітей з інвалідністю (Статистичний збірник) за 2017 рік". — Режим доступа: <https://www.msp.gov.ua/news/8361.html>

14. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України [Електронний ресурс]. — Режим доступа: <https://www.msp.gov.ua/>

15. Посилання на анкету / Одеська область — Режим доступа: <https://www.goo.gl/3yy4vv>

16. Посилання на анкету / Львівська область — Режим доступа: <https://www.goo.gl/L1RdTK>

References:

1. Brown, S.E. and Guralnick, M.J. (2012), "International Human Rights to Early Intervention for Infants and Young Children with Disabilities: Tools for Global Advocacy", *Infants Young Child*, vol. 25(4), pp. 270—285, available at: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4514513/> (Accessed 25 Feb 2019).

2. State Statistics Service of Ukraine (2017), "Protection of children in need of special attention of the

society. Statistical Collection", available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 25 Feb 2019).

3. Ashytok, N. (2015), "Problems of inclusive education in Ukraine", *Liudynoznavchi studii. Pedahohika*, vol. 1 (33), pp. 4—11.

4. Kukuруза H.V. (2013), "Effectiveness of early intervention programs for children with mental retardation", *Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho universytetu*, vol. 1046, pp. 184—186.

5. Mikhanovs'ka, N.H. Kukuруза, H.V. and Kravtsova, A.M. (2005), *Protsedura otsinky rozvytku ditej rann'oho viku v systemi rann'oho vtruchannia: metodychni rekomendatsii (Uzghodzheno AMN Ukrainy ta MOZ Ukrainy)* [Procedure for assessing the development of early childhood early intervention], Kharkiv, Ukraine.

6. Barrett, S.W. (2000), "Economics of early childhood intervention", *Handbook of Early Childhood Intervention, Second Edition*, Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom.

7. Guralnick, M. J. (2001), "A developmental systems model for early intervention", *Infants and Young Children*, vol. 14 (2), pp.1—18.

8. Dobrova-Krol, N. (2014), *Ranee vmeshatel'stvo: Kljuchevye aspekty i mezhdunarodnyj opyt* [Early intervention: Key aspects and international experience], *Mezhdunarodnyj detskij fond OON (JuNISEF)*, Kyiv, Ukraine.

9. President of Ukraine (2016), Decree "On measures aimed at ensuring the observance of the rights of persons with disabilities", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/553/2016> (Accessed 25 Feb 2019).

10. Cabinet of Ministers of Ukraine (2016), Resolution "Some issues of the implementation of the pilot project "Creating a system of early intervention services provision" to ensure the development of the child, preserving her health and life", available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/948-2016-%D1%80> (Accessed 25 Feb 2019).

11. Cabinet of Ministers of Ukraine (2019), Resolution "On the definition of national coordinator", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/12-2019-%D1%80> (Accessed 25 Feb 2019).

12. Early Intervention Platform (2019), available at: <http://rvua.com.ua/memorandum> (Accessed 25 Feb 2019).

13. Ministry of Social Policy (2018), "Rehabilitation of Persons with Disabilities and Children with Disabilities (Statistical Collection) for 2017", available at: <https://www.msp.gov.ua/news/8361.html> (Accessed 25 Feb 2019).

14. Ministry of Social Policy (2019), available at: <https://www.msp.gov.ua/> (Accessed 25 Feb 2019).

15. Odessa region (2019), "Link to the questionnaire", available at: <https://www.goo.gl/3yy4vv> (Accessed 25 Feb 2019).

16. Lviv region (2019), "Link to the questionnaire", available at: <https://www.goo.gl/L1RdTK> (Accessed 25 Feb 2019).

Стаття надійшла до редакції 06.03.2019 р.